

PTÁCI

našich mokřadů

Seznam vyobrazených druhů

Pozorovaný druh	Pozorovaný druh
1. Labuť velká <i>Cygnus olor</i>	23. Racek chechtavý <i>Larus ridibundus</i>
2. Husa velká <i>Anser anser</i>	24. Racek bělohlavý <i>Larus cachinnans</i>
3. Kachna divoká <i>Anas platyrhynchos</i>	25. Rybák obecný <i>Sterna hirundo</i>
4. Lžičák pestrý <i>Anas clypeata</i>	26. Ledňáček říční <i>Alcedo atthis</i>
5. Čírka obecná <i>Anas crecca</i>	27. Konipas bílý <i>Motacilla alba</i>
6. Kopřivka obecná <i>Anas strepera</i>	28. Konipas horský <i>Motacilla cinerea</i>
7. Polák velký <i>Aythya ferina</i>	29. Rákosník velký <i>A. arundinaceus</i>
8. Polák chocholačka <i>Aythya fuligula</i>	30. Skorec vodní <i>Cinclus cinclus</i>
9. Hohol severní <i>Bucephala clangula</i>	31. Slavík modráček <i>Luscinia svecica</i>
10. Morčák velký <i>Mergus merganser</i>	32. Sýkořice vousatá <i>Panurus biarmicus</i>
11. Kormorán velký <i>Phalacrocorax carbo</i>	33. Strnad rákosní <i>Emberiza schoeniclus</i>
12. Volavka bílá <i>Egretta alba</i>	34. Husice nilská <i>Alopochen aegyptiacus</i>
13. Volavka popelavá <i>Ardea cinerea</i>	
14. Čáp bílý <i>Ciconia ciconia</i>	
15. Moták pochop <i>Circus aeruginosus</i>	
16. Potápka malá <i>Tachybaptus ruficollis</i>	
17. Potápka roháč <i>Podiceps cristatus</i>	
18. Chřástal vodní <i>Rallus aquaticus</i>	
19. Lyska černá <i>Fulica atra</i>	
20. Slípka zelenonohá <i>Gallinula chloropus</i>	
21. Kulík říční <i>Charadrius dubius</i>	
22. Čejka chocholatá <i>Vanellus vanellus</i>	

Vysvětlivky

Období pro pozorování druhu (měsíc I–XII)

- I vhodné
- I méně vhodné
- I nevyskytuje se v ČR

1. Labuť velká

Cygnus olor

Náš největší a nejtěžší vodní pták. Labuť nejsou plaché a na krmíštích, kde se hojně vyskytují, si berou potravu často přímo z ruky. V hnízdní době se ale tyto teritoriální ptáci při obraně svého území nezřídkou chovají agresivně. Na kořeni zobáku mají hrbol, který je u samce nápadnější než u samice. Mladí jedinci jsou až do věku jednoho roku šedí.

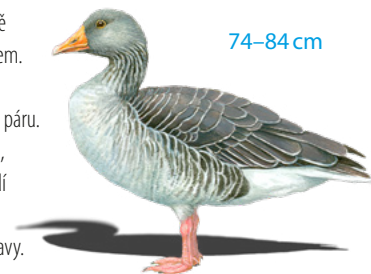
délka těla 140–160 cm

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

2. Husa velká

Anser anser

Naše největší původní husa. Je světle hnědě zbarvená, s velkou bílou plochou pod ocasem. Má růžovooranžový zobák a nohy. Samec i samice vypadají stejně a žijí spolu trvale v páru. Živí se téměř výhradně rostlinnou potravou, požírají vodní i suchozemské rostliny. Hnízdí většinou v mokřadech, u nás zejména v rybníčních oblastech jižních Čech a Moravy.

74–84 cm

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

3. Kachna divoká

Anas platyrhynchos

samec

Náš nejběžnější vodní pták. Hnědošedý samec s leskle zelenou hlavou a žlutým zobákem je nezaměnitelný.

Obě pohlaví mají v křídlech modrou plochu

ohraničenou bílými pruhy, známou jako zrcátko. Někdy můžeme pozorovat

zvláště zbarvené jedince kachen.

Ve většině případů jde o křížence

kachny divoké s kachnami domácími různých plemen, které unikly ze zajetí.

samec

50–60 cm

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

4. Lžičák pestrý

Anas clypeata

samec

Velká plovavá kachna se zobákem typického lžičkovitého tvaru, kterým filtruje rostlinnou i živočišnou potravu na vodní hladině. Vzdáleně připomíná kachnu divokou, od které se samec

liší bílou hrudí a hnědým břichem a obě pohlaví zobákem a zeleným zrcátkem..

Ve městech se vyskytuje jenom vzácně a téměř vždy jednotlivě nebo v malých skupinkách.

samec

44–52 cm

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

5. Čírka obecná

Anas crecca

Naše nejmenší kachna, dorůstá do velikosti holuba.

Obě pohlaví mají sytě zelené zrcátko ohraničené bílými pruhy. Potravu hledá v mělkých vodách, často plave s hlavou ponořenou pod hladinu.

Zimuje jednotlivě nebo v malých skupinkách. Čírky obecné patří mezi nejšikovnější letce mezi našimi kachnami.

Vylétají téměř kolmo z vody a jejich let je velmi rychlý a plný prudkých, neočekávaných obrátek.

samec

samec

34–38 cm

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

6. Kopřivka obecná

Anas strepera

Elegantní, na první pohled nepříliš výrazná plovavá kachna.

Obě pohlaví mají za letu i při plavání dobře viditelné bílé zrcátko s okrajovou černou a hnědou skvrnou. Samice kopřivky má na rozdíl od samice kachny divoké celkově světlejší šedé zbarvení, tmavší záda v zadní části těla a zřetelně ohraničené oranžové strany zobáku.

samec

37–41 cm

samec

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

7. Polák velký

Aythya ferina

samice

samec

Potápivá kachna, která se většinou zdržuje v hejnech a často je k vidění i ve společnosti jiných druhů kachen. Stejně jako pro ostatní poláky je pro něj typické potápění s charakteristickým nadskočením, jakousi „šipkou“. Zdržuje se převážně na volné hladině, často se potápí a sbírá potravu ze dna. Dává přednost hlubším vodám s bohatými porosty ponořené vegetace.

42–49 cm

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

8. Polák chocholačka

Aythya fuligula

samice

samec

40–47 cm

Naše nejběžnější potápivá kachna. Často se vyskytuje i na rybnících bez vegetace či na technických nádržích. Uholvě černý sameček s bílými boky má na hlavě typickou chocholku z peří, podle které dostal jméno. Samice a mladí jedinci jsou hnědí, jenom s náznakem chocholky. Vyskytují se zpravidla v malých hejnech.

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

9. Hohol severní

Bucephala clangula

samec

samice

40–48 cm

Severská potápivá kachna hnízdící v dutinách, ale i ve vhodných budkách. Samci jsou nápadně černobílí se zeleným kovovým leskem na charakteristicky tvarované hlavě. Často se vyskytují v malých skupinkách. Při lovu potravy se intenzivně potápějí, na hladině se zdrží jen krátce. Let hoholů je prudký, doprovázený hlasitým svistem letek.

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

10. Morčák velký

Mergus merganser

samec

samice

58–68 cm

Rybožravá kachna, která se skvěle potápí a dokáže poměrně rychle plavat i v třímetrových hloubkách. Lepší uchopení kořisti zajišťuje tenký, na konci zahnutý červený zobák s pilovitými okraji. Samec má černou hlavu se zeleným leskem, prsa a boky s růžovým nádechem. Podobně jako hohol i morčák hnízdí nejčastěji v dutinách stromů.

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

11. Kormorán velký

Phalacrocorax carbo

77–94 cm

Známý, leskle černý rybožravý pták. V hnízdní sezóně se hlava a krk zbarvují bíle. Loňští ptáci mají bílá celá břicha. Při plavání má téměř celý hřbet ponořený, nad hladinu trčí dlouhý krk a zobák směřuje nahoru. Při potápění loví ryby, které konzumuje až po vynoření na hladinu. Vídáme ho na březích nebo kamenech uprostřed řek, jak si s roztaženými křídly suší peří.

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

12. Volavka bílá

Egretta alba

85–100 cm

Velký, štíhlý bílý pták s dlouhýma nohama a dlouhým, esovitě prohnutým krkem. Rovněž žlutý, u hnízdících ptáků téměř černý, dýkovitý zobák je dlouhý. Vyskytuje se v okolí vodních ploch, na rybnících, v rákosinách. Nejlépe ji můžeme pozorovat v zimních měsících na polích, kde často ve smíšených hejnech s volavkami popelavými hledá potravu. Její počty u nás v posledních desetiletích výrazně narostly.

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

13. Volavka popelavá

Ardea cinerea

84–102 cm

Velký pták s dlouhýma nohama a krkem a silným dýkovitým zobákem. Dospělí jedinci mají bílou hlavu s prodlouženými černými pery za okem. Samci a samice se od sebe neliší. Mladí ptáci jsou v porovnání s dospělci tmavší a z velké části postrádají bílé zbarvení krku a dlouhá tmavá pera na hlavě. Často se vyskytuje na polích, kde loví hračboše.

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

14. Čáp bílý

Ciconia ciconia

95–110 cm

Všeobecně známý, velký, bílo-černý pták s dlouhýma nohama a dlouhým silným červeným zobákem. Za letu má krk na rozdíl od volavek natažený kupředu. Pro stavbu hnízd vyhledává stromy a lidské stavby, jako jsou komíny či sloupy elektrického vedení. Potravu loví na vlhkých loukách a polích. Živí se hmyzem, obojživelníky, plazy i drobnými savci. Na zimu většina našich čápů odlétá, někteří jen do Středomoří, jiní až do jižní a východní Afriky.

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

15. Moták pochop

Circus aeruginosus

samice

43–53 cm

samec

Dravec o velikosti káně lesní, ale štíhlejší, s delším ocasem a křídly. Charakteristický je pro něj pomalý kolébavý let nízko nad zemí nebo vodní hladinou, typicky nad rákosinami, ve kterých obvykle hnízdí.

Můžeme ho potkat i v otevřené kulturní krajině. Loví především hlodavce a ptáky, v době hnízdění zejména samice na hnízdech, mláďata a vejce, také plazy, obojživelníky, hmyz a nepohrdne ani mršinou. Ptáci hnízdící u nás zimují v Africe.

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

16. Potápka malá

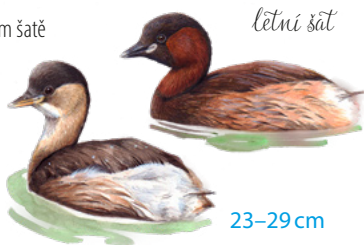
Tachybaptus ruficollis

Naše nejmenší potápka. Ptáci jsou ve svatebním šatě hnědočerní s kaštanově hnědým krkem.

Na kořeni zobáku mají výraznou žlutavou skvrnu. V prostém šatě (v zimě) jsou bledší, svrchu tmavě hnědí, s bělavými lícemi a světle hnědým krkem a hrudí.

Obě pohlaví jsou zbarvena shodně.

Při lovu potravy se často potápějí na hladině setrvávají jen krátce.

létní šat

23–29 cm

zimní šat

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

17. Potápka roháč

Podiceps cristatus

Naše největší potápka. Ve svatebním šatě má nápadné ozdoby z per na hlavě (růžky) a na krku (laloky), které využívá při svém složitém zásnubním rituálu. Jeho součástí je vzájemné pózování, potápění, potřásání hlavami a předávání vodních rostlin. V zimním šatě ozdoby chybí a roháči jsou sedobílí. Živí se rybami, za kterými se potápí až do hloubky 20 m.

46–51 cm

zimní šat

létní šat

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

18. Chřástal vodní

Rallus aquaticus

Pták velikosti kosa s dlouhým červeným zobákem, krátkým ocasem a dlouhými nohama. Žije skrytě v mokřadním rostlinstvu v okolí rybníků, tůň a dalších vodních ploch. Častěji ho zaslechneme, než uvidíme; vydává celou škálu různých zvuků, typické je kvíčení připomínající hlas prasete. V zimě se někdy vydává na otevřený led. Při vyrušení s rychlým máváním křídel a visícíma nohama odlétá do úkrytu.

23–26 cm

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

19. Lyska černá

Fulica atra

36–42 cm

Černý zavalitý pták, obývající stojaté vody všeho druhu. Není plachá a můžeme ji spatřit i na parkových rybníčcích. Nad zobákem má bílý čelní štítek, který mladým, světleji zbarveným jedincům chybí. Při plavání kývá hlavou střídavě dopředu a dozadu a potápí se s nadskočením typickým i pro potápivé kachny. Často se krátce a opakovaně ozývá ostrým hlasem.

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

20. Slípka zelenonohá

Galinula chloropus

27–31 cm

Pestře zbarvený pták, který se zejména ve velkých městech přizpůsobil životu v blízkosti člověka. Vyhovují jí i malé parkové rybníčky a můžeme ji pozorovat také v centru měst. Jinde bývá poměrně plachá a často vyhledává úkryt v pobřežní vegetaci. Je pro ni charakteristické pocukávání hlavou a ocasem a výrazné bílé zbarvení podocasních per. Mladí ptáci jsou převážně hnědí a postrádají červené zbarvení zobáku.

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

21. Kulík říční

Charadrius dubius

Malý bahňák s typickou černou maskou, černým pásem na hrudi a výrazným žlutým kroužkem kolem tmavého oka. Žije na bahnitých, písčných i štěrkových březích mělkých vod, často i umělých (na pískovnách, odkalištích). Na zemi rychle cupitá, náhle se zastavuje. Samec a samice se od sebe barevně neliší, mladí jedinci jsou světlejší a bez výrazné černé masky.

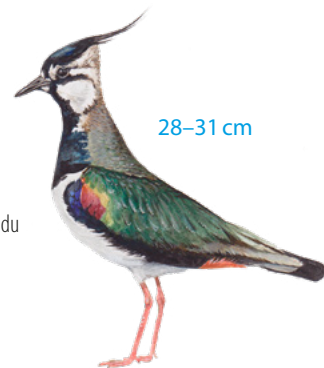
15–18 cm

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

22. Čejka chocholatá

Vanellus vanellus

Dříve běžný druh polních bahňáků, jejichž stavy dnes dramaticky klesají. Z naší krajiny mizí vlhké louky a zmenšuje se rozloha polí, a bahňáci tak ztrácejí vhodné hnízdní prostředí. Na první pohled vypadá čejka celá černobílá, ale zblízka se zeleně leskne. Za letu se i z velké dálky pozná podle pomalého plácavého mávání křídlů, která jsou zespodu bílá a shora černá.

28–31 cm

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

23. Racek chechtavý

Larus ridibundus

zimní
sát

Dobře známý pták, náš nejpočetnější racek. Hnízdí v koloniích na rybnících a dalších vodních nádržích. Samec a samice jsou zbarvení stejně. Hlava je v hnízdní době hnědočerná, v zimě bílá s pouhým náznakem černé barvy. Mladí ptáci mají v křídlech různé množství hnědé barvy a tmavý pruh na konci ocasu. Racek chechtavý si zvykl na přítomnost lidí a v zimě často využívá nabízenou potravu.

35–39 cm

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

24. Racek bělohlavý

Larus cachinnans

Patří k největším rackům, které můžeme u nás zastihnout. Protahuje a místý početně zimuje, lokálně hnízdí. Typický je pro něj vzpřímený postoj a v hnízdním období jasně žlutý zobák s červenou skvrnkou.

55–60 cm

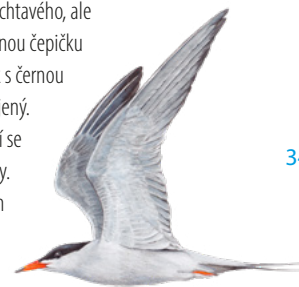
I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

Rozlišení racka bělohlavého a středomořského (*L. michahellis*) či stříbřitého (*L. argentatus*), zejména nedospělých jedinců, je pro nezkušené pozorovatele ptáků náročné. Není divu, když jsou blízcí příbuzní a racka bělohlavého a středomořského jsme ještě nedávno považovali za jeden společný druh! Souhrnně je označujeme jako skupinu tzv. velkých racků.

25. Rybák obecný

Sterna hirundo

Velikostí a zbarvením připomíná racka chechtavého, ale je mnohem štíhlejší a elegantnější. Má černou čepičku (vrch hlavy a týl) a oranžovočervený zobák s černou špičkou. Ocas má hluboce vidličnatě vykrojený. Při lovu se občas třepetá na místě a spouští se střemhlav za kořistí (drobné rybky) do vody. Hnízdí v koloniích na ostrůvcích na vodních nádržích, na jeho podporu se umísťují i speciálně zabezpečené umělé hnízdní ostrovy.

34–37 cm

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

26. Ledňáček říční

Alcedo atthis

Jeden z našich nejpestřejších ptáků. Navzdory jeho nápadnému zbarvení není vždy lehké ho upozorovat, když nehybně vyhlíží svou kořist. Často posedává na větvích nad hladinou. Můžeme ho zahlédnout, jak rychle přeletuje podél vodního toku. Známe-li jeho výrazný hlas – krátké ostré hvízdnutí – zaznamenejme ho častěji. Hnízdí v norách dlouhých až jeden metr, které si vyhrabává v písčítých březích.

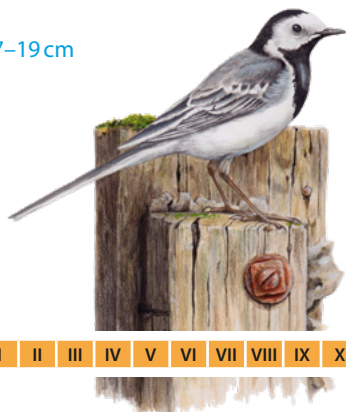
17–19 cm

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

27. Konipas bílý

Motacilla alba

17–19 cm

Elegantní černobílý pták, který se vyskytuje i na březích vod, není však na mokřadní prostředí přísně vázaný. Stejně jako příbuzný konipas horský rychle pobíhá a pohupuje svým dlouhým ocáskem nahoru a dolů. Odtud pochází i jeho lidový název třasořitka.

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

28. Konipas horský

Motacilla cinerea

17–20 cm

Štíhlý pěvec s nápadně dlouhým ocasem. Vyskytuje se na březích rychle tekoucích potoků, kde se živí hmyzem a dalšími bezobratlými. Netrpělivě pobíhá, poskakuje po kamenech a pohybuje ocáskem nahoru a dolů. Samec má v hnízdni sezóně nápadně černé hrdlo.

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

29. Rákosník velký

Acrocephalus arundinaceus

16–20 cm

Největší evropský rákosník. Hnízdí v hustých zaplavených rákosových porostech. Na jeho přítomnost nás upozorní charakteristický hlas „kere-kere-kit-kit“, kterým se ozývá z rákosiny. Samec i samice jsou nenápadně světle hnědě zbarvení.

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

30. Skorec vodní

Cinclus cinclus

17–20 cm

Náš jediný pěvec, který se umí potápět a také aktivně plave. S oblibou osidluje rychle tekoucí čisté vodní toky bohaté na kyslík, s kamenitým dnem a přirozenými břehy. Posedává a pohupuje se na kamenech uprostřed toků a při vyrušení rychle odlétá kopírující vodní hladinu. Prozradí se i svým hlasem – krátkým pronikavým písknutím.

I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

31. Slavík modráček střeoevropský

Luscinia svecica cyanecula

Drobný štíhlý pěvec přibližně velikosti červeny. Hnízdí především v porostech rákosu, orobince a ostřic na okrajích rybníků. Samec má na hrudi výraznou modrou náprsenku. Mladí ptáci jsou jemně světle skvrnitá a připomínají mladou červenu, snadno je však odlišíme díky charakteristickému rezavému zbarvení ocasu.

13–14 cm

32. Sýkořice vousatá

Panurus biarmicus

Pěvec velikosti vrabce, vázaný na rozsáhlejší porosty rákosu. Je nápadná dlouhým, stupňovitě se zužujícím ocasem. Má celkové světlehnědé zbarvení a výrazně žlutý zobák. Dospělý sameček má šedomodrou hlavu a po stranách hlavy výrazný černý „vous“. Létá skákavě, v krátkých vlnkách, obvykle ve skupinkách. Hbitě šplhá po rákosu.

14–15,5 cm

33. Strnad rákosní

Emberiza schoeniclus

13–15 cm

Typický obyvatel rákosin a křovin v okolí vodních a podmačených ploch. Sameček v zimě ztrácí výrazné černé zbarvení na hlavě a připomíná samičku. Samci zpívají z vrcholků keřů nebo rákosů, a poskytují nám tak dobrou příležitost pro jejich pozorování. Mimo hnízdní období se často vyskytují v hejnech a za potravou občas zaletují i na pole.

34. Husice nilská

Alopochen aegyptiacus

Velká barevná „husa“ s tmavou skvrnou okolo oka, a dlouhýma růžovýma nohama. Původem z Afriky, v Evropě začala být vysazována v 17. století, nejprve v Anglii. V ČR se poprvé objevila v 70. letech 20. století, od roku 2008 zde i hnízdí. Rychle se šíří a je považována za invazní druh. Vyskytuje se na rybnících, jezerech, řekách a dalších mokřadech.

63–73 cm

Nepůvodní druh

Tipy na pozorování a sčítání ptáků

Pozorování ptáků přináší radost, klid a spojení s přírodou. Není proto divu, že se stává koníčkem pro stále větší počet lidí. Kde ale začít?

Dobrým místem může být krmítko, kde se seznámíme s nejběžnějšími druhy ve svém okolí. Ptáci jsou dobře vidět, a jak blízko si je přilákáme, je na nás.

Také vodní ptáci na menších vodních plochách či říkách jsou snadno pozorovatelní a až na některé složitější skupiny (např. velké racky) jsou vhodnou skupinou i pro začátečníky. Když se vydáváme do přírody, je dobré vědět kdy a kam vyrazit a co mít s sebou.

Kdy vyrazit?

- Ráno nebo v podvečer, kdy jsou ptáci neaktivnější
- Na vodní ptáky i kolem poledne, kdy odpočívají na hladině a moc se nepotápějí
- Brzy zjara – druhy, které na zimu odlétají pryč, se objevují postupně a jsou snadno dohledatelné, protože na stromech nejsou listy

Co mít s sebou?

- Dalekohled (zlatý střed je 8 (10) × 42; první číslo udává zvětšení, druhé průměr objektivu, který ovlivňuje světelnost) – do lesa je lepší menší, který má větší zorné pole a ptáci se s ním lépe hledají. U velkých vodních ploch se vyplatí monokulární dalekohled na stativu, který má velké zvětšení a nemusí se držet v ruce.
- Určovací příručku – na trhu jich existuje několik, každý si může vybrat dle svých znalostí i cíle pozorování (Výběr ornitologické literatury najdete v dobročinném obchodu ČSO eshop.birdlife.cz.)
- Zápisník a tužka nebo aplikace na zadávání pozorování přímo v terénu

Čeho si všimát?

Při určování ptáků nestačí vědět, jak který druh vypadá. Mnoho druhů se liší jen detaily v opeření, které často v přírodě nezahledneme. Nemůžeme se úplně spolehnout ani na barvy – zdají se jiné brzy ráno a ve večerním slunci, při špatné světelnosti splývají. Navíc mnoho ptáků barvu svého opeření v průběhu roku mění (potápky, racci, ...).

Je proto dobré soustředit se i na:

- porovnání velikosti vůči jiným druhům (najdete ve většině příruček)
- prostředí, kde se pohybují (zvonka zahledneme nejspíš na stromě, střízlíka v hustém podrostu) – jaké prostředí ptáci nejčastěji obývají, zjistíme v příručkách
- jak se pohybují (silueta a způsob letu, způsob šplhání po stromě, usednutí na větev apod.)
- zda se vyskytují v hejnech nebo samostatně
- **zpěv** a další hlasové projevy! Pokud se chcete ptáky opravdu naučit, poznávání podle zpěvu vás nemine. Některé druhy podle něho odlišíte snadno, bez něj stěží. Navíc mnohé rákosinové nebo lesní druhy spíše uslyšíme, než uvidíme.

Co je to za hejno?

Při přeletu hejna si všimněte celkové velikosti a tvaru hejna, siluet a velikosti jednotlivých ptáků, zvuků, které za letu vydávají. Při prvních pozorováních si dejte za cíl určit třeba jen skupinu ptáků, do které hejno patřilo. Postupně se naučíte všimát si stále více detailů.

Určit ptáky letící v hejnu, stejně jako odhadnout jeho velikost, není nic lehkého a vyžaduje velkou zkušenost. Pokud letí velké hejno, je dobré spočítat jedince v jeho části a pak odhadnout, kolikrát se daná část do hejna vejde.

Pozorováním ptáků k občanské vědě

Pozorování ptáků nás těší a spojuje, věnujeme se mu bez ohledu na věk, profesi či úroveň znalostí. Pozorovat ptáky můžeme jenom pro potěšení a rozhodně to není špatně. Další rozměr a význam našemu pozorování ale dodá zapojení do občanské vědy.

Ať pozorujeme ptáky v zimě na krmítku za oknem, v městském parku, na přehradní nádrži nebo na horských hřebenech, vedení zápisků nám pomůže se později k pozorováním vrátit, konzultovat je s přáteli nebo s odstupem času třeba i odborně vyhodnotit. Pokud si začneme vést záznamy o pozorovaných ptáčích a sdílet je s ostatními, aby mohly posloužit k dalšímu lidskému poznání, stáváme se občanským vědcem.

ČSO nabízí řadu způsobů, jak se mohou lidé s různou úrovní znalostí zapojit do občanské vědy – ornitologického výzkumu, při němž hraje klíčovou roli účast širokého okruhu dobrovolných spolupracovníků se zájmem o ptáky a přírodu a vlastní vůlí zapojit se do některého z programů. Valná většina výzkumných aktivit ČSO je postavená právě na principech občanské vědy, čímž se ČSO odlišuje od dalších výzkumných institucí, jako jsou vysoké školy nebo ústavy Akademie věd ČR. Díky občanské vědě můžeme získat tak obrovské množství dat, jejichž sběr pouze prostřednictvím profesionálních vědců by byl naprosto nereálný.

ČSO nabízí několik projektů, které se liší nároky na úroveň znalostí jednotlivých pozorovatelů – od Čapích hnízd, které vyžadují pouze poznání čápa bílého na hnízdě, přes Ptačí hodinku až po Liniové sčítání druhů, dlouhodobý monitorovací program, u kterého je již potřeba výborná znalost ptáků nejen podle vzhledu, ale i podle hlasů.

www.birdlife.cz/obcanska-veda

Faunistická databáze ČSO (AVIF)

Jakékoli pozorování ptáků má smysl zaznamenat, pokud víme kdy, kde a co jsme pozorovali. Nejjednodušší způsob, jak zápisky vést a současně je snadno zpřístupnit pro pozdější vědecké zpracování, je jejich zadání do Avifu na birds.cz. Čím víc detailů zapíšeme, tím větší potenciál bude naše pozorování mít pro budoucí vyhodnocení.

Ptáky, které neumíme určit, nezapisujeme! Pouze pokud se podaří udělat fotografii, můžeme záznam i s fotkou vložit a označit štítkem „Prosím o pomoc s určením“. Zkušenější pozorovatelé nám poté s určením pomohou.

Pomocí mobilní aplikace AVIF Mobile můžeme pozorování zadávat přímo v terénu. Při spuštění se objeví ikony jednotlivých projektů:

- **Vybrané druhy** – jakákoliv jednotlivá pozorování – jak naprosto běžných druhů, tak rarit.
- **Kompletní seznam** – zápis všech druhů, které jsme na dané lokalitě v daném časovém úseku pozorovali. Je výrazně hodnotnější variantou oproti zápisu jen vzácných a atraktivních druhů. Pro řadu druhů poskytuje prakticky jediné použitelné informace pro vyhodnocení změn jejich početnosti, vyžaduje však již vyšší úroveň znalostí ptáků.
- **Pozorování typu TRANS** – přesný záznam jednotlivých pozorovaných ptáků v mapě. Vhodné pro vlastní projekty, systematické mapování určité lokality či vybraných druhů ptáků.
- **Liniové sčítání druhů (LSD)** – dlouhodobý monitorovací program ČSO s největšími nároky na pozorovatele. Zaznamenávají se všichni jedinci všech druhů ptáků pomocí standardizované metodiky. Cílem je sledovat změny početnosti našich ptáků a získat další informace nezbytné k účinné ochraně našich ptačích populací.
- **Čapí hnízda** – sledování hnízdění čápů bílých.

Zadávat můžeme i informace o nalezených mrtvých či zraněných ptáčích u skleněných ploch, pod dráty či u silnic.

www.birds.cz

Čapí hnízda

Pozorování čápů na hnízdech zaznamenáváme na čapím webu birdlife.cz/capi již od roku 2014. Je to nenáročná a prospěšná aktivita, velmi vhodná i pro naprosté začátečnický v pozorování ptáků a pro rodiny s dětmi. Jakékoli pozorování čápů na hnízdech stojí za zaznamenání – pomáhá k závěrečnému vyhodnocení úspěšnosti hnízdní sezóny a stanovení trendů početnosti naší hnízdní populace. Důležité je i negativní pozorování, že žádný čáp na hnízde nebyl.

Na webu najdete mapu jednotlivých hnízd, pozorování je možné zadat klikem na příslušné hnízdo nebo prostřednictvím aplikace AVIF Mobile. Pozorování můžeme zadávat v průběhu celé sezóny, je však několik období, kdy je to zvlášť žádoucí:

- Při přiletu čápů (březen / duben) – snažíme se zachytit datum přiletu prvního i druhého čápa z páru na hnízdo, můžeme zaznamenat páření, v případě přítomnosti webkamery i snesení prvního vejce,
- při líhnutí mláďat – asi měsíc po snášení vajec,
- po velkých bouřkách či krupobití v době malých mláďat,
- na začátku letních prázdnin, kdy jsou na hnízdech již vzletná mláďata, u kterých můžeme předpokládat, že hnízdo zdárně opustí.

Čápy pozorované mimo hnízdo zadáváme do Avifu.

Prosíme, nepoužívejte ke sledování drony. Jednalo by se o rušení během hnízdění. To nejen, že nechceme, ale je to i proti zákonu.

Hnízdění čejek chocholatých

Vyhledávání kdysi hojných čejek na rozlehlých lánech patří již k náročnějším ornitologickým aktivitám, pro řadu lidí ale představuje neodmyslitelnou součást jara. Informace o tom, která místa čejky (a kulíci) vyhledávají, jsou důležité pro zařazení těchto lokalit do zemědělských dotačních schémat. Ty pak zemědělcům umožňují nechat ptáky vyhnízdit, aniž by je to omezovalo ve své činnosti.

Stěžejní období pro kontroly je od 20. 3. do 10. 4., kdy dochází k výběru hnízdiště a začátku hnízdění. Čejky jsou díky nápadnému toku a nízké vegetaci nejsnáze zjištělné a jejich početnost dosahuje na obsazených lokalitách maximálních hodnot. Pozorování vkládáme na birds.cz přes zadání nové vycházky. Při zadání čejky nás formulář vyzve k vyplnění důležitých projektových informací (GPS pozorování, typ prostředí atd.). Před zadáním je ale nezbytné se předem seznámit s metodikou sledování.

Mezi další projekty občanské vědy, do kterých se můžete zapojit, ale již nemají přímou spojitost s mokřadními lokalitami, patří:

- **Ptačí hodinka** (ptacihodinka.cz) – sčítání ptáků na krmítku probíhá každoročně začátkem ledna.
- **Ptačí choroby** (www.birdlife.cz/choroby-formular) – umožňuje dlouhodobě sbírat údaje o rozšíření ptačích nemocí.
- **První přilety** – u prvního jarního pozorování ptáka na lokalitě zaškrtneme v Avifu políčko „První přilety“.
- Zapojit se můžete i do **monitoringu vodních ptáků** (www.waterbirdmonitoring.cz), koordinovaném Českou zemědělskou univerzitou.

Secchiho deska – měření průhlednosti vody

Pro ptáky lovcí potravu pomocí zraku, například potápky, je základním předpokladem pro úspěšné hnízdění kromě dostatku potravy i dostatečná průhlednost vody. Pokud je voda zakalená, potápky těžko najdou potravu, protože jí jednoduše nevidí. Na rozdíl od kachen, které mají zvláštní hmatová tělíčka na zobáku, se potápky orientují pod vodou zrakem a průhledná voda je pro ně životně důležitá.

Jak zjistíme, zda je voda pro ptáky dostatečně průhledná?

K měření průhlednosti vody se používá jednoduchá pomůcka, mezi hydrobiology známá jako Secchiho [sekkiho] deska.

Secchiho desku použil poprvé v roce 1865 Angelo Secchi jako čistě bílý, kruhový disk, o průměru 30 cm, při měření průhlednosti vody ve Středozezemní moři. Deska je upevněna na provaz a noří se pomalu do vody. Pro měření ve sladkých vodách se nyní používá disk o průměru 20 cm, rozdělený na černé a bílé kvadranty.

Průhlednost měřená Secchiho deskou je nejmenší hloubka vody, ve které již nerozeznáme rozdíl mezi černou a bílou barvou desky.

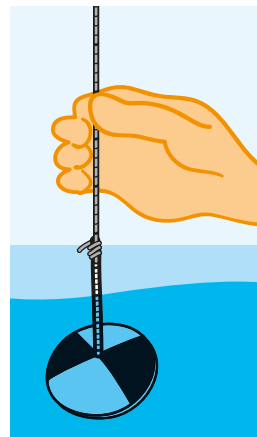
I vy můžete měřit průhlednost vody

Secchiho desku si vyrobíte i doma, můžete vyrazit na nejbližší rybník a sami si ji tam odzkoušet. Tato aktivita je velmi vhodná i pro školní či jiné zájmové kolektivy. Můžete tak sledovat nejen samotnou průhlednost vody a početnost a výskyt ptáků, ale i další parametry, které mají vliv na vodní ptáky (okolí vodní plochy, místo pro hnízdění, vyrušování nevhodnými aktivitami, přítomnost psů...).

Výroba Secchiho desky je velice snadná a stačí k ní pomůcky běžně dostupné v každé domácnosti. Co bude chybět, to dokoupíte v nejbližším papírnictví a železářství.

Na výrobu Secchiho desky potřebujeme:

- bílou plastovou podložku na modelování (formát A4),
- černou lihovou fixu nebo černou samolepící folii/pásku,
- šroub s okem (oko se závitem), dvě široké podložky a dvě matky na utažení,
- pevný provaz nebo lanko 5 m dlouhé.

Abyste bylo možné posoudit změny v čistotě vody na jednotlivých lokalitách, je třeba měření opakovat. Doporučujeme měření opakovat **alespoň jednou měsíčně od března do září**, čímž se jak pokryje hnízdní sezóna, tak zachytí i pravděpodobně nejmenší průhlednost způsobená růstem řas a sinic. Opakované záznamy s týdenní či měsíční frekvencí jsou nejcennější. Největší úsilí je vhodné věnovat dvěma měřeními, a to prvním v druhé polovině dubna a druhému v druhé polovině června. Mezi těmito dvěma měřeními by již měl být jasně viditelný rozdíl v průhlednosti vody.

Příležitostmi pro vyzkoušení měření jsou i některé z vycházek Vítání ptačího zpěvu. Více najdete na birdlife.cz/akce-pro-verejnost.

Ptačí parky ČSO

Od počátku provázely vznik ptačích parků dvě hlavní myšlenky: ochrana přírody formou vlastnictví pozemků a aktivní obnova hodnotného přírodního prostředí mimo státem chráněná území.

V roce 2006 vznikl první ptačí park Josefovské louky, k němu od roku 2020 v rychlém sledu přibývají další, financované především z darů členů a podporovatelů. Je to v souladu se Strategií rozvoje ptačích parků ČSO z roku 2022. Podle ní bude mít ČSO do roku 2042 v každém kraji republiky plně funkční ptačí park. Reagujeme tak na největší úbytek biodiverzity v historii lidstva, který v tomto desetiletí prožíváme. V současnosti má ČSO již 6 ptačích parků:

Josefovské louky (od roku 2006, u Jaroměře ve východních Čechách)

Páteří parku je unikátní sto let starý závlahový systém Metuj, který po opravě umožňuje regulaci výšky spodní vody na okolních loukách. Tyto louky ČSO s pomocí stovek jednotlivých dárců vykupuje a buduje na nich tůně i velké vodní plochy, které zajistí potravu ptákům a životní prostor řadě ohrožených druhů bezobratlých.

Mnišské louky (od roku 2020, u České Lípy v severních Čechách)

Rozsáhlé mokřiny ve velkém zákrutu říčky Ploučnice, z velké části dříve hospodářsky nevyužívané území s černými skládkami, a zarůstajícími zbytky původních říčních ramen, je zároveň ideálním územím pro obnovu hnízdišť mokřadních ptáků. Ta probíhá vytvářením mělkých tůní, strháváním dřvu, prořezáním náletových dřevin a pastvou velkých kopytníků. Ochrana ptáků navíc pomáhá i vzácným obojživelníkům, plazům, vážkám a motýlům.

Kosteliska (od roku 2020, u Dubňan na jižní Moravě)

Přírodně zajímavé území v nivě říčky Kyjovky (Stupavy), kde se prolíná mozaika vodních ploch, rákosin, luk a lesíků. Dříve obhospodařované, ale v posledních letech opuštěné plochy zarůstají nepůvodními a invazními druhy rostlin a dřevin. S využitím pastvy, hloubením tůní či výsadbou vhodných dřevin připravujeme vhodné podmínky nejen pro ptactvo, ale i pro další druhy živočichů a rostlin.

Malá Lipová (od roku 2020, u Přerova na střední Moravě)

Malá pískovna, jejímž hlavním lákadlem jsou hnízdičky vlhy pestré a břehule říční, které potřebují čas od času obnovit hnízdní stěnu. Pro jejich pozorování je nejlepší na lokalitu vyrazit od května do konce července.

Zbudovská blata (od roku 2023, u Netolic v jižních Čechách)

Jedny z nejrozsáhlejších luk v celém Česku, místo, které před rozsáhlou meliorací bývalo rájem lučních a mokřadních ptáků. V 80. letech zde hnízdilo 27 párů břehoušů černoocasých, dnes se o hnízdění pokoušejí max. dva páry – poslední v celém Česku. Na vykoupených pozemcích budujeme mělké tůně a vracíme vodu do krajiny. Dodnes je tato lokalita zajímavá z hlediska výskytu ptáků a jako tahová zastávka.

Rzy (od roku 2024, u Dobříkova na Pardubicku)

Ptačí park vznikl na místě mokřadu s mělkou vodní plochou a bohatě vyvinutým litorálním pásmem tvořeným rákosinami a ostřicemi, který navazuje na podmačené louky. Ve srážkově deficitních obdobích volná vodní hladina ustupuje a odkrývá bahna, která lákají zejména bahňáky. Významnou ornitologickou lokalitu je nutné pravidelnou péčí udržovat a zlepšovat v ní podmínky pro hnízdění ptáků.

Ve všech ptačích parcích ČSO pravidelně pořádá osvětové akce a brigády, postupně vznikají naučné cedule, odpočívadla a pozorovatelný. S kosením trávy nám pomáhají velcí kopytníci (exmoorští koně, pratuři a uherský stepní skot), na všechno ale nestačí – **každý, kdo by chtěl přiložit ruce k dílu nebo si jen užít klid a zajímavá pozorování, je vítán.**

O podpoře ptačích parků svědčí i úžasné dárcovské odevzy. Za veškerou podporu děkujeme, vážíme si jí a jsme moc rádi, že je nás tolik, komu záleží na obnově přírody!

Více se dočtete na www.birdlife.cz/rezervace.

Mezi nejvýznamnější ohrožení mokřadů a mokřadních ptáků patří:

- odvodňování mokřadů, jejich vysoušení
- přímá likvidace mokřadů, například z důvodu nové výstavby
- vytváření černých skládek, znečišťování odpadky a odpadními vodami
- eutrofizace vod – přílišné obohacování živinami následkem splachů z hnojených polí nebo přímým přihnojováním rybníků
- vysoké rybí obsádky (kapr je významným potravním konkurentem ptáků, snižuje průhlednost vody),
- zarůstání mokřadů stromy a keři
- šíření invazních druhů rostlin a živočichů
- likvidace litorálních porostů
- rušení na hnízdištích lidskými aktivitami nebo volně pobíhajícími psy
- špatné přikrmování – příliš mnoho pečiva, málo rostlinné potravy
- predace – kočky, kuna, norek, divoká prasata, zbytky rybářských vlasců a háčeků, které mohou ptáci spolknout
- kolísání vodní hladiny nebo povodně, které mohou zničit hnízda

Co může udělat každý z nás:

- všimnout si stavu mokřadních lokalit
- upozornit příslušné úřady na zjištěné negativní jevy
- účastnit se správních řízení týkajících se aktivit v okolí mokřadů
- sledovat výskyt ptáků a zaznamenávat ho do faunistické databáze ČSO AVIF (birds.cz)
- zapojit se do měření průhlednosti vody na rybnících (voda.birds.cz)
- neodhazovat odpadky, kam nepatří, minimalizovat vznik odpadu např. používáním zboží bez obalů, nákupem z druhé ruky, opravou starých věcí místo jejich vyhazování
- posbírat zbytky vlasců v pobřežních porostech
- dbát na to, aby se naše odpadní vody dostaly vždy do čistírny, používat bezfosfátové prací a čisticí prostředky
- pokud krmít vodní ptáky, pak rostlinnou potravou (salátem, listy zeleniny, hrachem, ciznou)
- stát se členem České společnosti ornitologické a získávat aktuální informace ze světa ptáků (birdlife.cz)
- zpomalit, vyrazit do přírody, odpočinout si a těšit se z jejího pozorování!

Zajímavé odkazy

Stránky České společnosti ornitologické

www.birdlife.cz

Stránky projektu Pražskými mokřady krok za krokem

www.birdlife.cz/prazskymi-mokrady

On-line faunistická databáze ČSO k prohlížení i zadávání pozorování

www.birds.cz

Projekt měření průhlednosti vody na rybnících

voda.birds.cz

Databáze hlasů ptáků

www.xeno-canto.org

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolné zájmové sdružení zabývající se výzkumem a ochranou ptáků. Má více než 7 000 členů. Realizuje vlastní i mezinárodní projekty a propaguje ochranu ptáků a jejich prostředí. V ČR zastupuje mezinárodní organizaci BirdLife International.

Ministerstvo životního prostředí

Vychází s podporou Ministerstva životního prostředí a Hlavního města Prahy. Materiál nemusí vyjadřovat stanoviska MŽP.

Vydala Česká společnost ornitologická 2024, www.birdlife.cz | ISBN 978-80-87572-74-0
Texty: Katarína Slabeyová, Gabriela Dobruská | Ilustrace: Jan Hošek | Fotografie: Michal Richter, Josef Čmel, Ludmila Korešová, Katarína Slabeyová | Grafická úprava: Jiří Kaláček, www.kalacek.cz
Tisk: Unipress, spol. s r. o., Turnov | Náklad: 6 000 ks

Mokřady představují jedno z nejrozmanitějších prostředí na světě a poskytují životní podmínky mnoha druhům živočichů, z nichž ani ptáci nejsou výjimkou. Pozorování ptáků na vodních nádržích, rybnících či řekách má své výhody. Vodní ptáci jsou jednoduše pozorovatelnou a snadno rozpoznatelnou skupinou – s jejich poznáváním tedy může začít opravdu každý i bez předchozích zkušeností či odborných znalostí. Vodní ptáci jsou poměrně klidní, často velcí a na vodní hladině dobře viditelní i během zimních měsíců, a tak je můžeme chodit poznávat do přírody během celého roku. Lokality jejich výskytu jsou často snadno dostupné a pohyb na nich bývá jednoduchý, mnohdy i bezbariérový.

Tato brožura vás seznámí s nejběžnějšími ptačími obyvateli našich mokřadů, nabídne tipy na jejich pozorování či představí programy občanské vědy, do kterých se můžete zapojit. Najdete zde přehled ptačích parků České společnosti ornitologické, do kterých se můžete zajít podívat. Dozvíte se příčiny ohrožení mokřadů i vodních ptáků a zjistíte, jak se zapojit do ochrany ptactva a jeho životního prostředí. Brožurka obsahuje i seznam všech vyobrazených ptáků, kde si můžete zaznamenat pozorované druhy. Vypravte se do přírody a objevujte vodní ptáky!

Vydala Česká společnost ornitologická v rámci projektů „Za ptáky Prahy“ a „Mapujeme ptáky a pomáháme přírodě“. O mokřadech se můžete dozvědět více na vycházkách s odborným výkladem pořádaných v rámci některé z akcí ČSO (Zimní vycházky, Vítání ptačího zpěvu, Festival ptactva) nebo na seminářích pro učitele a lektory EVO. Termíny vycházek a seminářů najdete na www.birdlife.cz a další informace o pražských mokřadech a vodním ptactvu najdete na

www.birdlife.cz/prazskymi-mokrady.

